

Läroarutbildningen
Examensarbete
Hösten 2004

SYNSKADADE BARN I FÖRSKOLAN

Handledare:
Lisbeth Ohlsson

Författare:
Therese Erkenfelt
Sarah Winberg

SYNSKADADE BARN I FÖRSKOLAN

Abstract

Detta arbete handlar om synskadade barn i förskolan. Syftet med arbetet är att undersöka vilken kunskap en grupp pedagoger har samt vilka kunskaper de saknar om synskadade barn. Vi vill även undersöka vilka möjligheter och problem synskadade barn har i förskolan. Avsikten är att undersöka vilka möjligheter och problem synskadade barn har i förskolan. Vår undersökning är genomförd som observation på två förskolor och i en förskoleklass. Dessutom har vi intervjuat barnen och deras pedagoger. Resultatet av vår undersökning visade att två av de tre pedagogerna genomgått utbildning angående synskadade barn, men att utbildningen inte genomfördes förrän de synskadade barnen redan tillbringat en tid i barngruppen. Våra observationer och intervjuer med barnen visade att pojkarna var så olika att det var svårt att jämföra dem med varandra.

Ämnesord. Synskadade barn, förskolan, barn i behov av särskilt stöd.

INNEHÅLL

1. Inledning	5
1.1 Inledning och bakgrund.....	5
1.2 Syfte	6
2 Teoridel	7
2.1 Definition av synskada	7
2.2 Funktionshinder och handikapp	7
2.3 Synskadade barns utveckling	8
2.3.1 Gravyt synskadade barn	9
2.3.2 Synsvaga barn	10
2.3.3 Måttligt synsvaga barn	10
2.4 Identitetsskapande och synskada.....	11
2.5 Samspel mellan seende och synskadade barn	12
2.6 Synskadade barns behov av hjälp i förskolan	14
2.7 Samhällets ansvar för stöd till synskadade.....	14
2.8 Se Mer projekt.....	16
2.9 Pedagogiskt arbete med synskadade barn.	16
2.9.1 Gravyt synskadade barn och den fysiska miljön.....	16
2.9.2 De synsvaga barnen och den fysiska miljön	18
3 Empirisk del	20
3.1 Problemprecisering.....	20
3.2 Teoretiska och metodologiska utgångspunkter	20
3.2.1. Urval.....	20
3.2.2 Genomförande	21
3.3 Resultat.....	22
4. Diskussion	29
5. Sammanfattning	31
Referenser	32
Bilagor	34

1. Inledning

1.1 Inledning och bakgrund

Vi har valt att skriva vårt examensarbete om synskadade barn i förskolan dels för att Therese har arbetat som personlig assistent till ett synskadat barn och dels för att Sara själv har en synskada. Därigenom har vi sött på pedagoger med för lite kunskap om synskadade barn.

Preisler (2001) tar upp att erfarna pedagoger saknar kunskap för att ta emot synskadade barn i förskolan, det är en anledning till att vi vill undersöka kunskapen som synskadade barn i förskolan som finns hos pedagogerna i dag när man ska kunna möta alla barn.

Bristen på kunskap tar man även upp i SOU 1999:63, där man menar att efterfrågan är för liten:

Det är inte troligt att det kan uppfyllas inom en reguljär inriktning eftersom antalet synskadade elever är litet. Det finns med andra ord inte tillräckligt underlag för att tillskapa hela tjänster för utbildade lärare inom området (SOU 1999:63. s. 204).

Trots detta säger Lpfö98:

Den pedagogiska verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. Personalens förmåga att förstå och samspela med barnet och få föräldrarnas förtroende är viktigt, så att vistelsen i förskolan blir ett positivt stöd för barn med svårigheter (utbildningsdepartementet, 1998. s 8).

Vi har valt att betrakta problemet i fråga utifrån ett lärandeperspektiv för att barnen på förskolan såväl som pedagogerna befinner sig i en lärande miljö. Vi väljer dock att betrakta lärandemiljön ur ett brett perspektiv där den fysiska miljön och föremålen är i fokus, det Säljö (2000) diskuterar som artefakter.

Vid litteraturundersökning i bland annat Liber¹ har vi inte funnit någon litteratur som visar på betydelsen av pedagogers utbildning om synskadade barn. Däremot finns det äldre forskning kring synskadades barns utveckling samt en del forskning om samspel mellan seende och blinda barn (Isheden m.f. 11995). Berndtsson (2001) har tagit upp i sin avhandling en studie om vuxna som blivit synskadade, men inte om barn.

¹ Liber är en av bibliotekets sökfunktioner.

I den empiriska studien har vi intervjuat en förskollärare och två assistenter, vilka vi fortsättningsvis kallar pedagogerna.

Av de tre barn vi observerat och intervjuat har två befunnit sig i förskolan och det tredje i en förskoleklass. Vi har valt att bara skriva förskola i det fortsatta arbetet, men vi syftar även på förskoleklassen.

I vår teoridel går vi igenom WHO²: s definition av synskada, funktionshinder och handikapp, synskadade barns utveckling, identitetsskapande, samspel mellan synskadade och seende barn, barnens behov av hjälp i förskolan, samhällets ansvar för stöd till synskadade, Se Mer projektet och pedagogiskt arbete med synskadade barn.

I den empiriska delen har vi våra intervjuer och observationer från förskolorna. Vi har sammanställt svaren i vårt resultat därefter analyserar vi dem. I diskussionen kopplar vi samman resultaten med litteraturen och knyter det till vår tolkning.

1.2 Syfte

Syftet med arbetet är att undersöka vilken kunskap en grupp pedagoger har om synskadade barn i förskolan samt vilka kunskaper de saknar. Vi vill även undersöka vilka möjligheter och problem synskadade barn har i förskolan.

² WHO står för World Health Organisation

2 Teoridel

2.1 Definition av synskada

Det finns flera olika definitioner av vad synskada är. Vi har valt att utgå från en tidigare version av WHO dels för att litteraturen hänvisar till det och den är konkret och tydlig:

Enligt världshälsoorganisationens (WHO1980) definition är den person synskadad, som har så nedsatt synförmåga att det är svårt eller omöjligt att läsa vanlig skrift eller att med synens hjälp orientera sig eller att klara den dagliga livsföringen.

Att vara gravt synskadad innebär att man helt saknar syn eller har mycket små synrester med vars hjälp man har viss ljusuppfattning.

Att vara blind innebär strikt medicinskt definierat en total avsaknad av syn, men mera vanligt är att en viss ljusuppfattning finns (Gustavsson 1991. s 15).

Till synskadade hör de personer som har så pass nedsatt syn, att det är omöjligt för dem att läsa liten text, orientera sig med hjälp av synen eller på annat sätt klara sig i det dagliga livet.

Till synskadade räknas synsvag, gravt synskadad och blind.

Synen mäts i synskärpa, en fullt seende person har synskärpa 1,0. För att räknas som synskadad får man som bäst, med glasögon, se 0,3.

Till blind/gravt synskadad räknas de personer som inte har några synrester alls eller endast små. En person som är gravt synskadad/blind klarar inte av att läsa svartskrift, utan måste använda sig av punktskrift.

Personer som har synskärpa på 0,05-0,1 räknas som uttalat synsvaga. När man är uttalat synsvag kan man orientera sig i kända miljöer men har svårt för bollsporter och annat detaljseende, dock kan man läsa vanlig svartskrift med hjälpmedel.

Måttligt synsvaga personer ser mellan 0,1-0,3. Som måttligt synsvag har man svårt att urskilja detaljer som fåglar i träden (Bergqvist m fl. 2003).

Två personer med samma synskärpa, kan se på två olika sätt. Det finns till exempel tunnelseende, då ser de som när man tittar i en kikare, då ser man i mitten men långt fram. En synskadad kan även se suddigt eller grumligt, då flyter allt bara ihop. Synskadade kan också ha fullt synfält, men synen räcker inte hela vägen fram ("Mera Ögonkontakt").

2.2 Funktionshinder och handikapp

Vad skiljer ett funktionshinder från ett handikapp? Kan man vara funktionshindrad utan att vara handikappad eller tvärtom?

Ett funktionshinder kan vara en sjukdom eller en skada, ett handikapp är däremot inte samma sak. Handikapp uppstår i samspelet mellan omgivningen och individen. Handikappad blir alltså en person som inte kan läsa skylten på bussen vart den går och tvingas ta färdtjänst i stället. Det är alltså skillnad mellan funktionshindrad och handikappad, även om många idag inte gör skillnad på det. Enligt Encarta 2001³ har Sverige 1 200 000 ”permanent handikappade”. 1 % av landets befolkning är synskadade, ungefär 90 000 personer (Encarta 2001).

2.3 Synskadade barns utveckling

Barn är olika och deras utveckling och förutsättningar är också olika (Asmervik m fl. 2001). Synförmågan hos de synskadade barnen påverkar inte utvecklingen under de första levnadsveckorna, utan de tidiga reflexerna fungerar precis som hos de seende barnen. Efter några veckor börjar synen styra utvecklingen framåt och den motoriska utvecklingen blir mer och mer påverkad av en synskada (www.srf.se)⁴. De seende barnen blir lockade av saker som de ser när de reser på huvudet, börjar krypa och gå. Sakerna som finns och det som sker runt omkring ger barnen motivation till att utvecklas och de synskadade barnen har inte samma motivation. Det blir nästan tvärtom, när de synskadade barnen rör sig och sakerna som finns i närheten kan barnen ramla över och slå sig på. Det gör att grovmotoriken blir försenad eftersom barnen blir mer försiktiga och kanske rädda för att skada sig i stället för nyfikna på omgivningen. Utvecklingen skiljer sig dock från barn till barn och kan vara väldigt ojämn, barnen kan vara långt framme inom ett område och långt efter inom något annat område (Asmervik m fl.2001). De synskadade barnen har en sämre drivkraft än andra till att vilja ta sig ifrån en trygg miljö eftersom de måste lockas med hjälp av de andra sinnen så att de skapar en bra motorisk utveckling. Barnen behöver sin rörelseförmåga för att förbättra kroppsuppfattningen, få en bättre hållning, balans och koordination.

SRF (www.srf.se) nämner att i forskning inom medicin och psykologi har man kommit fram till att synen har en viktig roll för ett barns utveckling eftersom synen fungerar som en drivkraft framåt och påverkar:

³ Microsoft Encarta 2001 (digitalt uppslagsverk).

⁴ SRF Synskadades Riksförbund.

- Begreppsbildning och förmåga att skaffa sig information om omvärlden
- Kommunikation och socialt samspel
- Grovmotorik och finmotorik

(<http://www.srfriks.org/INFORMATTT/barnhafte.doc> s. 3)

Ovanstående tre punkter påverkas av varandra och har stor betydelse för barns utveckling. Alla barn är olika och ser också olika och svårigheterna varierar efter hur mycket synen är nedsatt och efter hur barnet är som person. Därför är det viktigt att anpassa sig efter barnens möjligheter när man arbetar med barnens utveckling (www.srf.se).

2.3.1 Gravt synskadade barn

Studier av gravt synskadade barn visar att de inte kryper vid samma ålder som de seende, utan att de ofta börjar krypa samtidigt som de lär sig att gå, vid ca 15-16 månaders ålder. Det gör att barnen inte kan utforska och skaffa information och kunskap om sin omgivning.

Det är svårt att tänka sig hur omgivningen kan se ut för de synskadade. Även om barnen har små synrester så är de inte alltid tillräckliga för att barnen skall kunna klara av vardagen, utan de måste ta hjälp av de andra sinnen än synen som hörsel, känsel, lukt och smak. Gravt synskadade barn behöver även träning och hjälp för att förstå sin omgivning och de behöver få leksakerna i handen eller intill kroppen så att de känner att där finns ett föremål. Då kan de själva söka upp föremålen utan att de ser eller känner dem i handen (Palmer 1987).

Synskadade barn har svårt för att förstå begrepp som de inte kan känna med sina händer. Rumsuppfattning är svårt att få grepp om, Hur stort är något när det inte ryms i handen? Barnen måste känna sig fram en liten bit i taget. Barnen behöver få uppleva hur saker och ting ser ut. Att krypa i gräset, krama ett träd, känna och lukta sig fram och få en upplevelse att förknippa orden med. De synskadade barnen kan få uppleva och känna på hur saker ser ut med hjälp av modeller och leksaker samt genom att man beskriver och förklarar föremålen för dem. (www.srf.se)

Att se dåligt kan vara obehagligt och svårt i en del situationer och därför behöver synskadade barn mer stöd från vuxna för att utvecklas i samma takt som andra barn. De behöver hjälp med att hitta i sin omgivning och ibland behöver man anpassa miljön efter deras behov. För att synskadade barn ska uppnå så bra rörelseförmåga som möjligt, bör barnen stå intill en vuxen och få uppleva hur kroppen går att röra och förflytta. För att de ska få träning i rumsuppfattning och kroppsopfattning kan man använda sig av sång, rytmik, simning och

gymnastik. Synskadade barn behöver precis lika mycket fysisk träning som andra barn för att få upp rörelseförmågan (www.srf.se).

Barnen lär sig genom att imitera, observera och härma andra. De ser hur saker ser ut och kopplar det till språket. För gravt synskadade blir det inte lika lätt, eftersom de inte alltid ser. I sin studie tar Palmer (1987) upp att blinda barns språk utvecklas likadant som seende barns språk under det första levnadsåret men under det andra levnadsåret brukar ordförrådet öka hos de seende barnen. Så är inte fallet hos de blinda barnen eftersom barnen behöver längre tid på sig för att skaffa sig erfarenheter om orden. När barnen börjar utforska sin omgivning, skaffar de sig mer erfarenhet genom att undersöka nya saker och på så sätt ökar också ordförrådet. Palmer skriver vidare om att blinda barn hinner ifatt de seende barnen vid tre års ålder och kan till och med gå om seende barn med sitt ordförråd. Däremot är det inte säkert att barnen förstår vad alla orden som de använder sig av betyder.

2.3.2 Synsvaga barn

Barns utveckling varierar beroende på hur bra eller dåligt de ser. Bergqvist m.fl. (2003) skriver att synsvaga barn utvecklas annorlunda än blinda barn. De barn som är synsvaga kan till en början i varje fall själva upptäcka sin omgivning, bara de får ta alla saker tätt intill sig och hålla dem så nära att de ser dem. De synsvaga upplevs som tryggare och inte lika försiktiga som de gravt synskadade barnen, de synsvaga barnen har svårt att urskilja detaljer på leksaker även om de håller dem nära och stora föremål kan vara suddiga. Barnen tränar och lär sig leva med sina synfel så att de blir svåra att upptäcka för föräldrar och pedagoger. Om inte barnen får hjälp till att använda sina synrester blir det jobbigt och ansträngande för dem i onödan. Till och med sakerna runt omkring blir ointressanta att utforska om man inte ser dem ordenligt. Får barnen all den hjälp som de har rätt till, kommer deras syn att utvecklas betydligt mer än utan hjälp.

2.3.3 Måttligt synsvaga barn

Bergqvist m.fl. (2003) beskriver hur barn med måttlig synsvaghet, kan leva med sin synnedsättning fram till omkring fyra år, utan att det upptäcks av vuxna. Barnen klarar sig bra motoriskt, de kan vara lite fumliga och klumpiga ibland, men det är inget man uppmärksammar speciellt. När barnen ska pyssla eller läsa så måste de ha sakerna väldigt

nära, men de klarar finmotoriken utan bekymmer. Däremot får barnen problem med starkt solljus eftersom ljuset bländar så att barnen får svårt att se.

När man inte vet hur ett barn ser, kan det vara svårt att ställa rimliga krav på barnen. Uppgifterna eller aktiviteter kan vara för svåra eller för enkla att genomföra. Ibland får inte barnen vara med för att vuxna tycker att barnen inte klarar av det, fastän barnen hade klarat det utan problem. Bergqvist m.fl. (2003) skriver också att ”man frågar barnet” ser du det? ” eller ” hur ser du? ”Väldigt ofta i ett försök för att förstå” (s.200). Det är ingen lätt uppgift för barn att svara på och det lättaste är att svara ja så blir det inga problem. För vad ska måttligt synsvaga barn svara när de aldrig har sett på något annat sätt. De här barnen anstränger sig mer än andra barn och lär sig utnyttja både sina övriga sinnen och sitt minne på ett annat sätt. Barnen kan lägga märke till färger på kamraternas kläder och omgivning, förknippa lukter till personer och miljöer, saker som seende barn inte alltid tänker på och upplever på samma sätt. Barnen vill gärna smälta in bland kompisarna och vara som de, framförallt när de blir äldre så är det en viktig del att vara som alla andra. Det syns inte alltid på barnen att de inte ser och de väljer kanske att inte ta emot den hjälp som de kan få. Barnen blir ofta osäkra och får dåligt självförtroende. Genom att upptäcka problemen i tid så kan pedagogerna/föräldrarna hjälpa och stötta barnen till en bättre och tryggare uppväxt (Bergqvist mfl. 2003).

2.4 Identitetsskapande och synskada

Ju mer självständig man är, desto mindre handikappad är man. Enligt Sjöblom och Jönsson (1999) blir synskadan en ”aha- upplevelse” för barnen. När barnen är små tror de att alla i omgivningen ser som de själva, men en specifik upplevelse gör ofta att barnen förstår att de inte ser som andra jämnåriga och att det finns saker som de aldrig kommer att kunna göra. Sjöblom och Jönsson (1999) tar upp följande exempel:

Den femåriga pojken träffar några av grannskapets barn i parken. Det ska spelas fotboll, och en av killarna som är hela sju år lägger upp strategin.

– Du får stå i mål, får femåringen veta och lycklig ställer han sig på angiven plats och gör sig beredd. Att få spela med de stora killarna är en ynnest att vara stolt över.

Den första bollen viner förbi ganska tätt intill örat, likaså den andra, den tredje och den fjärde kastar han sig efter men missar. Det går helt enkelt för fort, han hinner inte se och de missnöjda kommentarerna haglar i luften. Det är roligare att spela fotboll med pappa, tänker pojken. – vi byter målis, konstaterar sjuåringen och den nye missar bara två bollar av åtta! Och han är också fem år! Pojken sparkar på stolpen och knuffar en kamrat i sidan. Efter en stund får han inte vara med. – Han bara bråkar ju (s.42-43).

Sjöblom och Jönsson menar att när barnen förstår detta börjar ett sorgarbete. Det är viktigt för synskadade barn att träffa andra barn i samma situation, detta kan man göra genom SRF och

Unga Synskadade. SRF har läger för barn och för hela familjen, medan Unga Synskadade riktar sig mer mot tonåringar och äldre ungdomar. Ett bra sätt att träna självkänsla är att låta barnen följa med och handla, åka buss och andra vardagliga saker för då lär de sig så småningom att hitta själva och det betyder väldigt mycket för självförtroendet att senare i livet kunna göra sådana saker själva (www.srf.se).

Kroppsuppfattning är en del av identiteten, enligt Carlson (1995) är det även grundläggande för identiteten, hon hävdar att det gäller alla barn. Att veta hur ens kropp ser ut och vilka rörelsemöjligheter den har är betydligt svårare när man inte ser något. Carlson menar även att kroppsuppfattning är avgörande för att barnen ska lära sig rumsuppfattning. Rumsuppfattning är i sin tur ett måste för att barnen skall kunna orientera sig själva i sin omgivning. Även om de synskadade barnen inte kan få ögonkontakt, se höjda ögonbryn och dylikt är det viktigt att de vet vad det betyder, de skickar trots allt ut signaler till andra. Det är viktigt att barnen vet om vad de säger med sin kropp.

2.5 Samspel mellan seende och synskadade barn

Det finns endast enstaka studier där man tar upp samspelet mellan synskadade och seende barn i förskolan (Isheden m.fl.1995).

Sjöblom och Jönsson (1999) uppskattar att 75 % av alla sinnesintryck kommer från synen och om vi jämför synen med de andra sinnen så ger synen den mest noggranna och snabbaste informationen. Synintrycken kan du stoppa genom att blunda eller vända bort huvudet medan hörselintrycken består tills ljudet försvinner. Vidare menar Sjöblom och Jönsson att trots att barnen missar en hel del synintryck tar de inte bara in 25 % av alla information från omvärlden, utan de har möjlighet att träna upp de andra sinnen med lite hjälp. Detta innebär att en synskadad nästan kan få in 100 % av informationen. Asmervik m.fl. (2001) menar däremot att förlusten av synintrycken är en av anledningarna till att synskadade missar en mängd information som de seende barnen kan ta till sig. Synskadade barn har därför svårare för att tolka omvärlden och det kan leda till problem i leken eftersom barnens förmåga att leka kopplas till verklighetens upplevelser, som till exempel svårigheten i att leka mamma, pappa, barn, om du inte ser hur mamma gör. Enligt Isheden m.fl. (1995) så visar forskningen att barn med synskada ofta har brister i sitt sociala samspel med jämnåriga, den huvudsakliga bristen är att barnet har svårt för att ägna sig åt grupplek och väljer istället en ensamlek.

Isheden m fl. tar även upp :

att barn som saknar förmåga att identifiera och följa sociala regler i grupper inte bara avbryter pågående interaktioner utan är benägna att bli bedömda som socialt och intellektuellt inkompetenta (s4).

En annan anledning till att synskadade barn väljer att leka själva eller med en vuxen kan vara språkets betydelse eller att den vuxne är lättare att styra än de jämnåriga kamraterna (Blom 1996). Det finns även brister hos de seende barnen och det är inte alltid bara de synskadade barnen som behöver stöd i leken. Ett exempel på detta tar Sjöblom och Jönsson (1999) upp:

Att leka tillsammans innebär ett samspel mellan två eller flera parter. Det kan vara så att det är de seende barnen som har svårast i leken, om de inte förstår hur man kommunicerar och kan samspela med någon som ser dåligt eller inte alls. Då är det mest de seende barnen som behöver stöd i leken. (s.117).

Undersökningar visar att de seende barnen ofta är intresserade av de synskadade barnen men har svårt att klara av situationen när de synskadade barnen reagerar annorlunda än de seende. Barnen ville hjälpa och stötta de synskadade barnen. Carlson (1995) framhåller att de andra barnen även kan behandla de synskadade barnen som ett småbarn och prata bebisspråk med dem.

Isheden m.fl. (1995) tar upp att när ett barn ska få delta i en pågående lek måste barnen kunna följa normer, regler och kunna anpassa sig efter hur en lekkamrat får bete sig i leken. Det kan vara en svår bit för de synskadade. Preisler (2001) tar upp en studie om blinda barn som är integrerade på en vanlig förskola. Studien visar att de blinda barnen aldrig ville delta i de seende barnens rollek eller låtsaslek självmant. Det beror på att barnen måste bli trygga i sin värld innan de kan börja fantisera om den

.De blinda barnen behöver mycket längre tid på sig än andra barn för att upptäcka sin omvärld, barnen undersöker allting med sinnena, de känner, luktar, smakar och lyssnar på omgivningen. Dessutom bankar och kastar barnen med föremål för att höra var sakerna hamnar i rummet och detta ger dem en rumsuppfattning. Det kan verka som de blinda barnen är socialt ointresserade av att få delta i leken med andra barn, men så behöver det inte vara, utan det är funktionshindret som gör dem mer isolerade än vad de behöver vara. Pedagogerna kan hjälpa de blinda barnen till ett bättre socialt deltagande (Blom, 1996).

För ett synskadat barn kan det vara svårt att kommunicera med andra. När man inte ser missar de många icke språkliga kontakter som gester, ansiktsuttryck, huvudskakningar, nickningar, höjda ögonbryn, arga ögonbryn, leende och utbyte av blickkontakt. Ögonkontakten kan vara ett stort bekymmer, eftersom man som seende läser av hur en person reagerar med hjälp av kroppsspråket (Sjöblom & Jönsson, 2001).

2.6 Synskadade barns behov av hjälp i förskolan

Enligt Carlson (1995) behöver synskadade barn mycket stöd och hjälp av vuxna för att den sociala gemenskapen ska bli bra. För att detta ska lyckas, måste varje barns självkänsla stärkas och utvecklas och det måste finnas en bra stämning mellan barnen och personalen. Det krävs att barnen tar hänsyn och förstår varandras olikheter och ser dem som en tillgång och inte som ett problem. Vidare menar Carlson att pedagogerna som arbetar med synskadade barn ska kunna stödja barnen, de måste känna barnen väl, ha förståelse och goda kunskaper om funktionshindren. För att kunna stödja barnen behöver svårigheter och möjligheter identifieras. Hjälpen kan yttra sig i socialt, motoriskt, kommunikativt eller andra avseenden. Carlson (1995) pekar även på att pedagogen behöver stödja barnen så att de får möjlighet och tid att träna upp färdigheter som mobility. Mobility är ett samlingsord för orientering och förflyttning som barnen behöver hjälp med att lära sig. Pedagogen får tänka på sitt förhållningssätt till de synskadade barnen. Samspelet och kommunikationen mellan dessa återspeglar sig på de seende barnen.

2.7 Samhällets ansvar för stöd till synskadade

Enligt skollagen har synskadade barn rätt till:

Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling skall anvisas plats i förskola eller fritidshem, om inte barnens behov av sådant stöd tillgodoses på något annat sätt (Skollagen 2 kapitlet s.7 § 9).

Socialtjänstlagen har också ansvar till synskadade barn genom § 7

ger socialnämnden skyldighet att verka för att människor med funktionshinder ska kunna leva i samhället under samma villkor som andra (www.kristianstad.se).

Kommunerna har lagar att följa som Lagen om stöd och service (LSS), Socialtjänstlagen (SoL). Socialtjänstlagen reglerar även rätten till färdtjänst, riksfärdtjänst och bostadsanpassning (www.kristianstad.se).

Lagen om stöd och service (LSS) riktar sig till bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada samt fysiska eller psykiska funktionshinder. Detta gäller skador och sjukdomar som inte är kopplade till normalt åldrande. Det är landstinget och kommunen som ansvarar för att LSS lagen följs. De tjänster som man har rätt till inom LSS är kontaktperson, ledsagare, rådgivning, assistent, ekonomiska bidrag och kort tids vistelse utanför hemmet (SoL 1993:987).

Hälso- och sjukvårdslagen säger att om kommunen inte står för hjälpmedel ska landstinget göra detta (www.srf.se).

Till Specialpedagogiska Institutet kan förskolor vända sig om de känner att de behöver hjälp och råd om hur de ska arbeta med synskadade barn i förskolan. Förr fanns Statens institut för handikappade i skolan SIH som hjälpte till med detta, då hade varje barn en kontaktperson som föräldrar, barn och personal kunde kontakta (Carlson, 1995). På Specialpedagogiska Institutet kan personalen få utbildning, man ordnar olika kurser, det är kommunen som får betala kursavgifterna för deltagarna (www.srf.se).

Från år 1888-1988 fanns det en skola utanför Stockholm som hette Tomtebodaskolan, dit skickade man alla synskadade barn från hela landet, vare sig de hade små synrester eller ingen syn alls, där fick de lära sig att ta hand om sig själva. År 1988 gjorde de om Tomteboda till ett resurscenter TRC⁵, eftersom alla synskadade barn skulle integreras i samhället (informationsfilm från TRC). Barn, föräldrar och lärare fick komma från hela landet för att barnen skulle utredas, prova ut hjälpmedel och liknande. För de barn som var gravt synskadade hade man klassträffar varje år för att de skulle träffa jämnåriga i samma situation. Här fanns både föräldrakurser och kurser för personal till de synskadade barnen. Denna utbildning skräddarsyddes exakt för det enskilda barnet som personalen hade hand om. För barnen ordnades även sommarläger och idrottstävlingar, så att de lärde känna andra synskadade (www.srf.se).

Tomtebodaskolan är nu nedlagd och för några år sedan flyttade man verksamheten till lärarhögskolan i Stockholm och döpte om den till "Resurscenter syn," dit åker man för utredning och utprovning av hjälpmedel.

Det finns en skola för barn med synskador och tilläggshandikapp, det är Ekeskolans resurscenter (ERC) i Örebro och dit kommer elever och tränar sina svagheter. Ekeskolan samarbetar med skolan i hemkommunen och lärarna får gärna följa med (www.srf.se).

⁵ TRC Tomtebodaskolans Resurscenter

2.8 Se Mer projekt

Vi kom i kontakt med ett projekt som heter Se Mer- projektet genom en av våra intervjuförskolor. Se Mer projektet startade den 22/9-2003. Se Mer- projektet lär barn att använda optiska hjälpmedel tidigt i livet. Genom att lära barnen detta tidigt hoppas man att självkänsla och självförtroende ökar. Man hoppas att hjälpmedlen blir en del av dem om man börjar använda tidigt. Syftet med projektet är att visa att det inte är skadligt att använda sina synrester.

Vilka vänder sig detta projekt till? Projektet vänder sig till barn mellan 2 – 8 år. Det är 21 barn i Skåne som ingår i projektet. Projektet pågår under tre år.(Se Mers hemsida).

2.9 Pedagogiskt arbete med synskadade barn.

När det kommer synskadade barn till förskolan är det viktigt enligt Carlson (1995) att all personal inklusive kokerska, vaktmästare och lokalvårdare är informerade om detta. Barnen måste få träffa och bli presenterad för all personal, så att barnen vet vilka vuxna som jobbar där.

2.9.1 Gravt synskadade barn och den fysiska miljön

Carlson (1995) menar att när barnen börjar i förskolan måste pedagogen och barnet gå i genom lokalerna, de måste tillsammans gå igenom var varena möbel är placerad. Så småningom visar man även var materiel som pussel och spel finns. Bergqvist m.fl.(2003) nämner att det är viktigt att varje sak har en bestämd plats så att barnen alltid hittar det, detta gäller även möbleringen. Även Carlson (1995) påpekar att om man möblerar om, ska man vara medveten om att det tar tid innan barnen lär sig var allting finns:

När barnet lärt sig hitta vet barnet var i rummet det befinner sig i när det passerar en viss dörr, möbel eller matta. Blinda barn har orienteringsmärken när de förflyttar sig (Carlson, 1995. s 21).

Carlson menar vidare att till och med mattor alltid bör ligga på samma ställe.

Framförallt måste man tala om att man ändrat på något, annars kan barnen gå in i något och skada sig eller bli rädd och till slut tappa självförtroendet.

För att barnen ska lära sig hitta behöver de gott om tid för sig själv, utan att andra barn kommer och stör, därför är det bra att ha de andra barnen ute när de synskadade barnen lär sig detta.

Carlson tar upp att det bör finnas ett lugnt rum som barnen kan gå in i och koppla bort allt ljud runt omkring sig. Det blir ofta mycket ljud på en förskola och det kan vara väldigt påfrestande för ett barn som inte är van vid att vara där.

Vidare menar Carlson att man ska se till att de synskadade barnen får sina krockar, hyllplatser, lådor, tandborstfack, sovplatser och dylikt i hörn, längst ut eller längst in i raden så att de hittar dem. Det är bra att märka barnens platser med en sak som går att känna på, det kan vara en taktil bild eller en liten boll eller klocka. Det är även bra att ha barnens platser märkta med sina namn i punktskrift (Bergqvist m.fl.2003).

Som pedagog måste man lyssna på alla ljud runt omkring och berätta för de synskadade barnen vad det är som låter och låta barnen få lukta och känna på de saker som de får i handen, på så sätt lär sig barnen vad det är och blir inte rädda när det luktar eller känns konstigt.

Bergqvist m.fl. menar att det är viktigt att alltid säga barnens namn när man pratar med dem, annars vet inte respektive barn att det är just det barnet man pratar med.

Carlson (1995) påpekar att det de synskadade barnen är väldigt känsliga med sina händer. Därför föreslår hon att inte stoppa saker i händerna på barnet utan låta dem själva sträcka sig efter dem. Carlson menar även att fingerfärg och lera kan kännas konstigt i händerna och därför anser hon att det är bättre att avvakta med dessa saker tills den vuxne kan förklara med ord för barnen vad det är för något.

Carlson skriver också att man måste tänka på hur man använder rösten till de gravt synskadade barnen, eftersom barnen inte kan se vad omgivningen säger med sina ögon och kroppsspråk måste det urskiljas i rösten. Barnen hör om den vuxne är glad, arg, ledsen eller upprörd.

Carlson anser att det är bra att lära barnen begrepp som höger och vänster tidigt eftersom detta underlättar för barnen när de ska lära sig att göra saker själv.

När de gravt synskadade barnen ska lära sig att äta själva är det bra att göra rörelserna tillsammans, menar Carlson. Låt barnen hålla i skeden och placera den vuxnes hand bakom. Ta upp skeden mot munnen, lägg ner den igen, kom ihåg att lägga skeden på samma ställe. Enligt Carlson ska man inte blanda maten på tallriken, barnen måste få smaka på varje smak för att veta om de tycker om det. Carlson menar även att det är bra att berätta för barnen vad som finns på tallriken så barnen vet vad de äter. När de blir äldre kan man lära dem klockmodellen, det vill säga att man berättar att potatisen ligger klockan tolv och köttbullarna klockan tre, sylten klockan nio och såsen klockan sex. Då ligger potatisen längst upp på tallriken, köttbullarna till höger, sylten till vänster och såsen närmast barnet själv. För yngre barn som inte kan klockan är det bra tillfälle att träna höger och vänster här, barnen lär sig även andra begrepp som längst bort och framför sig (Carlson).

När barnen ska lära sig att klä sig själv är det bra om den vuxne står bakom och de får känna på den vuxnes händer.

Carlson påstår att barnen alltid bör lägga kläderna på samma ställe, då vet de var de har sina kläder. Vidare menar hon att avklädning är lättare än påklädning så det kan ta lite längre tid att lära sig att klä på sig. När barnen ska lära sig alla dessa saker är det viktigt att börja med en sak i taget, att börja med allt på en gång blir rörigt.

2.9.2 De synsvaga barnen och den fysiska miljön

Ett synsvagt barn behöver alltid ha det ljust runt sig menar Carlson (1995) Även dagsljus kan vara jobbigt och bländande. När barnen sitter vid samlingen så ta reda på var de sitter bäst uppmanar Carlson. Att ha ett fönster rakt mot sig när det är mat eller samling gör barnen bländade och det ser då inget annat än ljuset. Levande ljus kan också vara störande för dem, om de är ljuskänsliga. Om barnen får ljuset från sidan kan det vara till nytta. Eftersom varje barn är unikt och ser olika är det bra att komma underfund med hur barnet ser och sedan jobba tillsammans med barnet för att få vardagen att fungera bäst (Carlson).

Vid matsituationer kan vaxdukar blänka rakt upp i ögonen på barnen. Både Carlson (1995) och Bergqvist m.fl. (2003) tar upp att barnen kan behöva ha en mörk tallrik när det är ljus mat och en ljus tallrik när det är mörk mat, även när det gäller dricka är det bra om barnen kan ha ljus dricka i en mörk mugg och mörk dricka i en ljus mugg. Detta gör att kontrasterna blir

tydliga och därmed lätta att se för barnen. Bergqvist m.fl. menar dessutom att man ska tala om för barnen vad det finns för mat på bordet att så de själva kan bestämma vad det vill äta.

Carlsson (1995) skriver att barnen bör ha hyllplats längst ut i raden. Det är även viktigt att belysningen är bra överallt, men framför allt över ytor som barnen är mycket vid till exempel matbordet och deras hyllplatser.

Barn som är synsvaga kan se stora saker på nära håll, beroende på hur tydliga kontrasterna är menar Bergqvist m.fl. (2003). Därför är det bra att låta barnen rita med tuschpennor. På nästan alla förskolor har man namnlappar, som sitter på barnens hyllfack, tandborstmugg, platsen i samlingsrummet, matkort och dylikt, Carlson (1995) påpekar att de ska vara stora och tydliga.

För att barnen inte ska gå på saker är det bra att markera dessa med bred tejp, gul/svart tejp eller helgul tejp brukar fungera bäst. Detta är bra att sätta på trappsteg inomhus, dörrar som brukar stå öppna och möbler som sticker ut. Trappsteg utomhus är lämpligt att måla vita kanter på, i varje fall om trappan är mörk (Bergqvist m.fl. 2003).

Carlson tar upp att hjälpmedel kan underlätta för barnen. Glasögon, förstoringsglas och lampor är vanligt inom förskolan, men även CCTV⁶ är lämpligt att ha, dessa får man från syncentralen.

⁶ CCTV (closed circuit TV- system) är ett förstörande TV system. (hämtat från specialpedagogiska Institutets hemsida.)

3 Empirisk del

Som vi tidigare nämnde var syftet med arbetet att undersöka vilken kunskap en grupp pedagoger hade om synskadade barn i förskolan samt vilka kunskaper de saknade. Vi ville även undersöka vilka möjligheter och problem synskadade barn har i förskolan.

3.1 Problemprecisering

Vi ville alltså undersöka

- Vilken kunskap en grupp pedagoger har om arbetet med synskadade förskolebarn?
- Hur synskadade barn fungerar i samspelet med andra barn?
- Vilka möjligheter och hinder har ett synskadat barn i förskolan?

3.2 Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

Undersökningsmetoderna vi valde var observationer i förskolorna. Dessutom gjorde vi intervjuer med barnen och pedagogerna. Vi använde oss av halvstrukturerad intervju, vilken bygger på ett antal fasta frågor och följdfrågor vid behov (se bilaga 1 och 2). Doverborg och Pramling-Samuelsson (2000) tar upp vikten av att ha en bandspelare vid intervjuer. Därför använde vi oss av en, för att höra allt barnen sa. Vi valde bort att använda bandspelare när vi intervjuade pedagogerna, detta för att vi skulle få en så öppen dialog som möjligt. Hade vi haft en bandspelare var vi rädda att pedagogerna skulle bli stela och inte våga tala lika fritt.

Vi valde bort videokamera på grund av att vi hade behövt medgivandeintyg från alla barns föräldrar i de tre barngrupperna, det ansåg vi oss inte ha tid till i ramen av denna studie.

3.2.1. Urval

Vi intervjuade tre förskolebarn i åldrarna 4-6 år, i olika delar av Skåne. Att vi valde just dessa barn beror på en kontakt vi haft från tidigare VFU (verksamhets förlagda utbildning), genom kontakten fick vi tag i de andra barnen. Vi valde även att intervju deras assistenter. I ett fall hade barnet ingen assistent, men då intervjuade vi förskolläraren i stället.

Barnens namn är fingerade.

Erik är en pojke på sex år. Han är född med sin synskada och han har en synskärpa på 0,1. När vi besökte Erik hade han gått i förskoleklass i två veckor. Dessförinnan hade han gått på förskola, han hade nu en ny lärare.

Anders är en femårig pojke. Han är också född med sin synskada och man kan inte ännu fastställa Anders exakta synskärpa men man tror att den ligger omkring 0,1. Anders hade varit på förskola sedan han var 1,5 år.

Jesper är en pojke på fyra år och han var precis som de andra två pojkarna född med sin synskada. Jesper har en synskärpa på 0,1, men är ljuskänslig.

De tre pojkarna hade gemensamt att de alla var födda med sin synskada och de hade ungefär samma synskärpa. De var olika gamla och hade kommit olika långt i sin utveckling, därför var det svårt att jämföra dem.

Erik bodde i en liten by tillhörande en medelstor kommun. Där han bodde tillsammans med mamma, pappa och två äldre synskadade bröder.

Anders bodde i en storstad tillsammans med sin mamma och pappa. Anders pappa var synskadad så väl som Anders farbror och farmor. Anders var det enda barnet i familjen.

Jesper bodde i en liten by tillhörande en liten kommun där han bor tillsammans med sin mamma och pappa. Alla tre pojkarna bor i kärnfamiljer men de bor i olika kommuner och där finns det olika förutsättningar ekonomiskt.

3.2.2 Genomförande

För att undersöka vad personalen och barnen verkligen tyckte kände vi att intervjuemetod och observation med papper och penna var bäst lämpad. Vi ansåg att det var en för liten urvalsgrupp för att göra en enkät och valde därför istället intervjuform.

Vi började med att ta kontakt med föräldrarna via telefon då vi förklarade syftet med vårt arbete och fick deras medgivande till att ta kontakt med förskolorna. När vi talade med föräldrarna fick vi även lite bakgrundsfakta om barnen i fråga. Vi fick reda på deras ålder, synskärpa och om barnen hade någon assistent. Vi skickade en blankett om medgivande till föräldrarna som de fick skriva på och lämna till förskolan för att personalen skulle se att vi hade föräldrarnas medgivande (se bilaga 3).

Vi tog kontakt med personalen via telefon, och bestämde datum för besöket.

När vi kom till förskolorna observerade och deltog vi tillsammans med barnen i deras lek eller i någon aktivitet, detta för att se hur barnen fungerade i sin vardag, men även för att barnen skulle lära känna oss inför intervjun. Vi sökte upp en lugn plats på förskolorna där vi kunde sitta ostört som Doverborg och Pramling- Samuelsson (2000) påpekar.

Barnen blev intervjuade efter olika förutsättningar. Ett av barnen fick motvilligt avbryta sin lek och gå in till oss och bli intervjuad. Vi var medvetna om att avbryta hans lek kunde

resultera i en mindre lyckad intervju, men på grund av tidsbrist hade vi inget val. Han var väldigt angelägen om att komma ut igen till sina kompisar och svarade snabbt på frågorna. Intervjun skedde inne på hans avdelning tillsammans med hans assistent.

Ett annat barn blev intervjuat efter avslutad aktivitet. När intervjun var klar gick han ut till sina kompisar. Intervjun skedde i ett litet personalrum bredvid klassrummet och denna pojke hade sin förskollärare med sig.

Det tredje barnet var van vid att bli intervjuat och var kanske trött på att bli det och därför lät vi honom ta med sig en kompis och en leksak till samlingsrummet intill, där vi kunde intervjua ostört.

Pedagogerna intervjuades också under denna dag. I två fall intervjuade vi pedagogerna efter att vi intervjuat barnen och på så sätt kunde de tydliggöra en del av barnens kommentarer. I det tredje fallet intervjuade vi pedagogen först, hon satt kvar under barnets intervju, och tydliggjorde barnets svar efter det att barnet gått ut ur rummet.

3.3 Resultat och analys

Resultaten bygger på en sammanställning av intervjuerna och observationerna från både barn och pedagoger. I våra svar såg vi likheter precis som vi tolkar Trost (1997). Där talar han om att man ska finna ett mönster av intervju svaren. Vi valde att skriva resultaten och analysen i detta mönster för att läsarna lättare ska kunna överskåda likheter och skillnader. Vi tog med en del av intervjufrågorna för att tydliggöra mönstret, resterande finns i bilagorna 1 och 2. Vi använde oss av många frågor för att få en detaljerad intervju, en del av frågorna är följdfrågor för att vidareutveckla svaren ifall vi inte fick tillräckliga svar. Genom sammanställningen fann vi dessa punkter gemensamma för de tre barnen.

Självkänsla

Vilka situationer märker du/ni att barnet har lätt respektive svårt för?

Erik var en väldigt trygg person och är inte rädd för nya saker.

Anders är en skärpt pojke som krävde mycket uppmärksamhet, han ville gärna vara i centrum så han kunde bestämma.

Jesper kunde ibland tycka att handikappet var ett problem, assistenten berättade att han då sköt henne ifrån sig för att han kopplade ihop henne med handikappet. Men enligt assistenten visste han att hon fanns därför att hjälpa honom.

Analys och tolkning

Alla barnen verkade vara trygga i sin vardag, även om Jesper hade känt frustration i sitt funktionshinder tror vi även att han var trygg i grunden.

Om barnen kände någon som var synskadad

Känner du någon annan som ser dåligt?

Erik sa att han kände en flicka som såg dåligt.

Anders och Jesper svarade däremot att de inte kände någon som såg dåligt.

Analys och tolkning

Anders och Jesper svarade att de inte kände någon som såg dåligt. Detta var intressant eftersom Anders pappa, farbror och farmor var synskadade. Att Anders svarade nej på frågan kan bero på olika faktorer till exempel att han ville ut till sina kompisar och inte lyssnade på frågan. En annan anledning kan vara att han inte förstod frågan. Det kan även vara så att i Anders värld ser han inte sin familj som synskadade utan tror det hör till deras personligheter. Erik svarade att han kände en flicka som såg dåligt men däremot nämnde han inte sina två bröder. Till skillnad från Anders tror vi att Erik förstod frågan men tänkte längre bort än sin familj. Han kände sina bröder så väl att han inte tänkte på att de såg dåligt, det var en del av hans vardag.

Assistenthjälp

Har ditt barn någon assistent? (fråga ställd till föräldrarna vid telefonkontakt)

Erik hade ingen assistent men en lärare som var väldigt kunnig och med mycket erfarenhet.

Anders hade en assistent som även var en resursperson för hela avdelningen. Han fick sin nuvarande assistent för 2,5 år sedan, innan dess hade han en annan assistent.

Jesper hade en personlig assistent.

Analys och tolkning

Anders och Jesper hade båda assistenter. Det som de hade gemensamt var att båda två gick i förskolan.

Erik som var utan assistent gick i förskoleklass, han klarade sig bra utan assistent. Det kunde bero på att han kommit så långt i sin utveckling att han klarade vardagen med sitt funktionshinder, det kunde också bero på att han hade en kunnig och hjälpsam förskollärare. Utan hennes extra hjälp hade han kanske behövt en assistent.

Pedagogernas utbildning

Har du/ni fått någon särskild utbildning när det gäller barn med synskada?

Eriks lärare var förskollärare, hon hade tidigare varit personlig assistent och fick då, för 15 år sedan en utbildning vid TRC i Stockholm. Inför Eriks skolstart var hon på utbildning vid specialpedagogiska institutet i Malmö. Där fick hon tips, idéer, materiel och upplevelser, däremot kände hon att hon saknade kunskap specifikt om Erik.

Anders assistent och personal åkte på utbildning vid TRC när assistenten började på förskolan. De var på en tre dagars kurs och de tyckte de fick väldigt mycket tips, hjälp och sammanhållning inom arbetslaget.

Jespers assistent hade ingen särskild utbildning för synskadade barn men hon hade däremot jobbat med ett multihandikappat barn. Hon hade även en längre erfarenhet inom barnomsorgen. Jespers assistent hade fått inbjudan om utbildning vid specialpedagogiska institutet, men fick tacka nej eftersom kommunen inte hade råd.

Analys och tolkning

Två av tre assistenter/förskollärare hade fått utbildning för synskadade barn, men endast en av dem hade fått sin utbildning innan barnet kom till gruppen. En av assistenterna fick sin utbildning direkt när hon började, men då hade barnet varit på förskolan i 1,5 år utan en utbildad assistent. Den tredje assistenten hade själv tagit till sig information om synskadade genom föräldrar, kontaktnät och litteratur. Hon hade blivit erbjuden utbildning, men kommunen ansåg att de inte hade råda att bekosta denna.

Stöd för pedagogerna

Kan ni vända er någonstans om ni behöver hjälp eller stöd angående det synskadade barnet?

Eriks förskollärare fick mycket stöd och hjälp från föräldrarna, dessutom kunde hon vända sig till en kontaktperson vid Specialpedagogiska Institutet.

Anders assistent hade kontakt med syncentralen där hon kunde få stöd och hjälp. Hon hade även stor hjälp av Anders synskadade pappa.

Jespers assistent hade en kontaktperson på Specialpedagogiska Institutet, föräldrarna var även till stor hjälp. Jesper och assistenten fick även hjälp från Se Mer- projektet.

Analys och tolkning

Samtliga förskollärare/assistenter hade stöd från föräldrarna. Anders assistent hade stor hjälp av Anders pappa, som var insatt i kommunens rättigheter och skyldigheter. Samma sak gällde Eriks föräldrar eftersom de hade varit med om synproblematiken två gånger tidigare. Däremot

hade Jespers föräldrar mindre erfarenhet och kände kanske inte till alla rättigheter som Jesper hade. Specialpedagogiska Institutet var till stor hjälp för pedagogerna och de var väldigt tacksamma för deras kontaktpersoner som hjälpte och stöttade dem.

Förflyttning

Vill barnet gå själv i okända respektive kända miljöer?

Erik var en trygg person som klarade att ta sig fram i kända såväl som okända miljöer utan hjälp, han rörde sig fritt utomhus.

Anders förflyttade sig själv i kända miljöer men i okända miljöer behövde han stöd av assistenten. Jesper hittade själv i kända miljöer medan han i okända miljöer tog tag i handen på sin assistent.

Analys och tolkning

Barnen vi observerade var synsvaga och inte gravt synskadade, barnen kunde orientera sig i närmiljön och därför kände de sig trygga.

Svårigheter

Finns det något som är svårt att göra eftersom du inte ser så bra?

Erik berättade att han hade svårt för siffror. Eriks svårigheter för siffror tränade man genom att använda konkret material som var ett piprensliknande material som gick att forma till siffror. Dom räknade även med hjälp av plastfrukter.

Anders tyckte om att leka, assistenten berättade att ibland var han så inne i leken att han inte såg vad som fanns runt omkring honom. Det hände att han sprang omkull de yngre barnen. Då blev det konflikter och han förstod inte vad som hände på grund av att han var så inne i sin lek och inte såg dem. Han blev då osäker och behövde hjälp av sin assistent för att reda ut konflikterna.

Jesper hade svårt att bedöma avstånd, Jesper berättade att det fanns en backe på förskolan där han gärna lekte med sina kompisar. Han hade inga problem att ta sig upp men tyckte det var obehagligt att gå ner själv och då tog han hjälp av sin assistent.

Det hade även uppstått problem när barnen gick och tvättade händerna efter maten. Alla barnen sprang tidigare fram och tillbaka till tvättrummet och Jesper hann inte med att se alla och krockade lätt med de andra barnen. Numera stod barnen i kö för att tvätta händerna och på så vis underlättade man för Jesper.

Analys och tolkning

Anders och Jespers svårigheter berodde på deras synskada, medan Eriks svårigheter inte var lika självklart kopplade till hans synskada, det kunde även bero på ett tidigare ointresse att lära sig siffror.

Leken

Hur fungerar samspelet mellan det synskadade barnet och de andra barnen?

Erik tog egna initiativ till att börja leka med olika kompisar, helst valde han sin bästis. Ibland började han leka med andra barn och kom sen på att hans bästis inte var där. Då bröt han leken och gick och letade efter henne istället.

Anders arr väldigt efterfrågad i buslekar, i sådana blir det ofta konflikter och Anders assistent får hjälpte honom att reda upp konflikterna. Anders hade en bästis som han helst lekte med, bästisen var ett år yngre än Anders. Assistenten berättade att han även hade börjat leka med en jämnårig pojke.

Jesper lekte helst med sina två bästisar men han lekte även med andra barn. Hans synnedsättning var inget problem i leken.

Analys och tolkning

Alla tre pojkarna var med i leken och hade kompisar. Det uppstod konflikter, men enligt våra observationer trodde vi inte att det förekom mer än mellan ”vanliga” barn.

Vuxenlek

Hur mycket leker barnen med vuxna och vad leker dem?

Erik sökte sig endast till vuxna när det inte fanns några barn att leka med.

När Anders två bästisar inte fanns på förskolan lekte han hellre med assistenten, då lekte de på hans villkor och han fick bestämma.

Jesper lekte inte mycket med vuxna nu, men det gjorde han när han var yngre.

Analys och tolkning

Vi trodde att leken tillsammans med vuxna minskar när barnen blir äldre på grund av att Erik lekte bara med vuxna när det inte fanns några andra barn. Anders lekte endast med vuxna när hans kompisar inte fanns där. Jesper lekte inte lika mycket med vuxna som han har gjort, detta tror vi beror på mognad.

Samspel

Förekommer det att de andra barnen vill ta hand om och behandlar barnet som ett litet barn?

Eriks klasskamrater seg honom som jämlik medan de äldre eleverna på skolan såg honom som liten och behandlade honom därefter.

Anders lät sig inte behandlas som ett litet barn, men hjälper gärna de yngre.

Ibland frågade de andra barnen de vuxna i stället för att fråga Anders, men pedagogerna ad barnen fråga Anders istället.

Jesper behandlas inte som ett litet barn utan han var accepterad i gruppen.

Analys och tolkning

Under våra observationer av samspelet såg vi inte några problem för något av barnen, utan pojkarna blev accepterade av barngruppen.

Hjälpmedel och miljöanpassning

Arbetar du/ni på något särskilt sätt med ert synskadade barn? Hur?

Vid Eriks bänk fanns en extra lampa som han kunde dra närmre och vinkla så att han fick ljuset där han behövde det. Eriks plats i klassrummet var placerad så att han hade ryggen mot fönstret. Eriks jackplats i kapprummet fanns bredvid dörren så att han lätt kunde hitta den, även hans låda fanns ute på kanten. Trappsteget in till skolan var målat vitt så att Erik såg det. Anders hade en CCTV på förskolan i ett avskilt rum, dit gick han och assistenten och satt i lugn och ro. En bok som ska användas på sagostunden var en utav de saker som man här tittade på i förväg, anledningen till att man gjorde det var för att Anders skulle få möjlighet till att få se bilder och saker i förväg. Man hade konkreta saker till sångsamlingen så att Anders både kunde se och känna på föremålen. Anders hade sin hylla längst ut på kanten så att han kunde hitta den lätt.

Jesper hade en mörk tallrik till ljus mat och en ljus tallrik till mörk mat. Vid måltiderna flyttade man över skrivbordslampan till Jespers plats så att han fick bra ljus att äta vid. Jesper satt med ryggen mot fönstret både vid maten och vid samlingen. Vid sångsamlingen hade man sångkort och där visade man korten för Jesper. Ibland glömdes detta bort och då såg Jespers assistent till att pedagogen berättade vad det fanns på bilden.

Jesper hade sin hyllplats längst in vid en garderob och på så sätt hittade han den lätt.

Jespers assistent satte röd tejp på dörrkarmen för att Jesper skulle uppmärksamma den men det hjälpte honom inte.

Analys och tolkning

Alla tre barnen hade fått sina krockar, bänkar och platser anpassade efter sina behov, ingen hade sin plats i motljus. Erik hade en extra lampa när han arbetade så han kunde få det bästa ljuset, det hade även Jesper när han åt. Skillnaden var att Erik hade fått sin från syncentralen medan lampan som Jesper använde var förskolans skrivbordslampa. Anders hade en CCTV på sin förskola. Jespers förskola tyckte att de borde ha en till Jesper, men de fick ingen.

4. Diskussion

Under arbetet med examensarbetet har vi haft två stora problem, bristen på litteratur och bristen på barn. Litteraturen är till större del inriktad på blinda barn och det är där den mesta forskningen skett. Att få tag i barn har heller inte varit en lätt uppgift och vi skulle egentligen vilja ha med fler barn i undersökningen, men eftersom vi ville hålla oss inom förskoleåldern fick vi begränsa oss med de tre barn vi fick tag på. Vi anser dock att man inte kan göra en lika utbredd undersökning på endast tre barn.

Barnen i vår undersökning upplever vi dock som synsvaga och inte gravt synskadade. Detta kan vara en anledning till att litteraturstudierna inte helt överensstämmer med vår undersökning. Då det endast finns ett fåtal böcker om synsvaga fick vi även använda böcker om gravt synskadade och blinda barn för att få en helhet i undersökningen.

Bergkvist m.fl. (2003) nämner att de synsvaga barnen upplevs som trygga jämfört med de gravt synskadade. Vi upplevde barnen i vår undersökning som trygga och starka individer och därför stämmer inte diskussionen hos Carlson (1995) om att synskadade barn behandlas som småbarn av seende barn. De tre barnen i vår undersökning Erik, Anders och Jesper leker alla tre med sina kompisar. Asmervik m fl. (2001) säger i sin studie att de synskadade barnen har svårt att leka med andra barn. Vi tror att Asmervik har gjort sina studier på barn med sämre syn än dessa tre barn. Vad vi har förstått har de tre pojkarna tidigare haft mer eller mindre problem med socialt samspel. Vi tror att detta kan bero på mognad såväl som synskada.

I vår undersökning fick vi reda på att två av de tre barnen i vår undersökning hade personlig assistent. Erik hade ingen assistent men hans förskollärare var utbildad. Hon hade utbildning sedan ett tidigare barn och fick mer utbildning i samband med Eriks ankomst i klassen. Hon är även den enda av de tre pedagogerna som fick utbildning innan barnet kom till barngruppen. Anders pedagoger fick utbildning när han varit där 1,5 år och fick sin nuvarande assistent. Jespers assistent har blivit erbjuden utbildning vid Specialpedagogiska Institutet i Malmö, men fick inte genomföra denna för kommunen som ansåg att det inte fanns pengar till det, trots att det är kommunen som har ansvaret för de synskadade barnen.

Pojkarnas miljöanpassning visar till exempel att pedagogerna vet vad de gör och har en tanke bakom det. På förskolorna har miljön varit anpassad såsom Carlson (1995) uttrycker att

hyllor, lådor och krokar sitter på "rätt" ställe. Pedagogerna har fått lära sig detta på sina utbildningar medan vi fann på en förskola att man fått prova sig fram själv. Vi tycker att denna assistent försökt lösa problemen så gott den kunnat, dennas förskola är inte sämre anpassad än de övriga två.

Vi fann vid ett tillfälle att en assistent saknade vissa kunskaper, assistenten hade markerat dörrkarmarna med röd tejp, vilket inte är det optimala. Enligt Carlson (1995) ska gul tejp fungera bäst.

Som vi tidigare nämnt så fungerar alla barn olika, alltså har de olika förutsättningar och möjligheter. Förutsättningarna påverkas också av hur engagerade pedagogerna är i sitt arbete, Som vi nämnde i litteraturdelen ska kommun och landsting stå för hjälpmedel till de synskadade barnen, detta enligt hälso- och sjukvårdslagen (www.srf.se). För två av de tre barnen i vår undersökning har detta fungerat för, men det tredje barnet får inte en CCTV⁷ till förskolan. Varför fungerar det för en del men inte för alla? Har en del kommuner inte råd, eller beror det på hur påstridiga pedagoger och föräldrar är? Det här kan vara utgångsfrågor till fortsatt forskning.

När vi startade vår undersökning så trodde vi att pedagogernas kunskap om synskadade barn var mindre än den faktiskt visade sig vara. Vi tror att detta beror mycket på det arbete som Specialpedagogiska Institutet och Se Mer projektet gör. Vi anser att det är ett bra projekt, i vissa fall stöttar detta projekt mer än vad kommunen gör. Vi tror att barnen i Se Mer projektet blir mer rustade för sin framtid än andra barn.

⁷ CCTV (Closed Circuit TV- system) är ett förstoraende TV system. (hämtat från specialpedagogiska institutets hemsida.)

5. Sammanfattning

Vi valde att skriva om synskadade barn i förskolan för att vi själva har erfarenheter av pedagoger med för lite kunskap om synskadade barn. Vi ville undersöka när och hur pedagogerna fått sin kunskap, Syftet med arbetet är att undersöka vilken kunskap en grupp pedagoger har samt vilka kunskaper de saknar om synskadade barn. Vi ville även undersöka vilka möjligheter och problem synskadade barn har i förskolan. Vår undersökningsmetod var att intervju och observera tre förskolebarn och deras pedagoger.

En svår uppgift för pedagogerna är att sätta sig in i hur de synskadade barnen ser. Om pedagogerna ständigt frågar det synskadade barnet - ser du det?, kan det hända att barnet svarar ja fastän det inte ser, detta kan bero på att barnet inte orkar förklara vad det ser och inte ser.

Kroppsuppfattning ingår som en del av att bygga en identitet, för att man ska ha kroppsuppfattning måste man veta hur kroppen kan röra och uttrycka sig, vilket är en svår uppgift om man inte ser, till exempel gester, leende, arga ögonbryn och axelryckningar.

De synskadade barnen behöver extra stöd från vuxna för att utvecklas som seende barn.

Pedagogerna behöver därför särskild utbildning och kunskap som är inriktad på synskadade barn och den kunskapen kan de få på Specialpedagogiska Institutet. En av de tre pedagoger som vi har intervjuat saknar utbildning, kommunen hindrar assistenten från att gå utbildningen, trots att det är kommunen som har ansvaret för de synskadade barnen.

Kommunen står även för hjälpmedel men ett av de tre barnen i vår undersökning fick inte de hjälpmedel som pedagogerna ansåg att deras barn behövde på förskolan. Varför fungerar det för en del men inte för alla? Har en del kommuner inte råd, eller beror det på hur påstridiga pedagoger och föräldrar är?

Referenser

Asmervik, S. Ogden, T. Rygvold, A-L. (1999) *Barn i behov av särskilt stöd*. Oslo Universitetsförlaget AS. ISBN 91-44-01561-5

Bergquist, S. M fl. (2003) *Att möta barn i behov av särskilt t stöd* Uppsala: Liber AB. ISBN 91-47-05194-9

Berndtsson, I. (2001) *Förskjutna horisonter: livsförändring och lärande i samband med synnedsättning eller blindhet*. Göteborg: ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS.

Blom, A. (1996) *Han vill veta vad du gör: En studie av handikappskapande situationer i integrerad förskoleverksamhet*. Pedagogiska institutionen Stockholms universitet.

Carlson, A. (1995) *Med leken i sikte*. Örebro: Tryckmakarna. ISBN 91-7836-091-9

Doverborg, E. Pramling-Samuelsson, I. (2000) *Att förstå barns tankar*. Stockholm: Liber AB ISBN 91-47-04968-5

Gustafsson, B. (1991) *Gravt synskadade förskolebarn i kommunal förskola – en studie av samlagen*. Rapport nr. 1, november. Forskningsrapport från pedagogiska institutionen vid Stockholms Universitet. ISSN 1102-4097

Isheden, G. Abdollazadeh, A. Farestveit, O. A. (1995) *Konflikt i blinda och seende förskolebarns samspel*. Rapport nr 6 oktober, 1995. Stockholms Universitet. ISSN 1102-4097

Mera ögonkontakt (broschyr) producerad av SRF

Palmer, C. (1987) *Gravt synskadade barn i integrerad förskoleverksamhet* Stockholms universitet

Preisler, G. *Från teori till empiri: blinda barn på dagis och i skolan med seende barn*. I Rabe, T. Hill, A (2001) *Boken om integrering idé teori och praktik*. Trelleborg: Studentlitteratur. ISBN 91-44-02167-4

Sjöblom, N. Jönsson, C. (1999) *En plats för alla (något tecken emellan?) om barn med synskada i förskola, skola och fritidshem*. Stockholm

SAOL12. (1998) Svenska Akademiens ordlista över svenska språket (12:e uppl.): Notdstedts Ordbok. ISBN 917227-032-2

Svenska språknämnden (2002) *Svenska skrivregler*. Stockholm: Liber. ISBN 47-04974-x

Säljö, R. (2000) *Lärande i praktiken*. Stockholm: Prisma. ISBN: 91-518-3728-5

Trost, J. (1997) *Kvalitativa intervjuer* Lund: Studentlitteratur ISBN 91-44-00374-9

Utbildningsdepartementet (1998) *Läroplanen för förskolan/Lpfö98*. Skolverket. ISBN: 91-38-31412-6

Elektroniska källor

Kristianstad kommuns hemsida

www.kristianstad.se

(05/10-04)

Microsoft Encarta 2001

Sökord ”funktionshinder” & ”handikapp”

Se Mer projektets hemsida:

<http://www.certec.lth.se/lve/semer/bakgrund.html>

(18/10-04)

SRF riks: hemsida:

Barn som har en synskada, Tips och råd för föräldrar

<http://www.srfriks.org/INFORMATTT/barnhafte.doc>

(22/10-04)

SoL lag 1993:387 Lagen om stöd och service.

www.notisum.se/rnp/SLS/lag/19930387.htm

Videofilm från TRC *Möten med barn föräldrar lärare*. Produktion Partners Film & video Stockholm.

Bilagor

Bilaga 1

Frågor till pedagoger

- 1a. Har du/ni fått någon särskild utbildning när det gäller barn med synskada?
- b. I så fall när?
- c. Var?
- d. Hur upplevde du den?
2. Vilken kunskap känner du att du skulle behöva ytterligare när det gäller barn med synskador?
3. Kan ni vända er någonstans om ni behöver hjälp eller stöd angående det synskadade barnet?
4. Har du några tidigare erfarenheter av synskadade barn? Hur ser dina tidigare erfarenheter av barn med synskada ut?
5. Arbetar du/ni på något särskilt sätt med ert synskadade barn? Hur?
6. På vilket sätt får barnet information om vilka lekmöjligheter som är på gång?
7. På vilket sätt behöver barnet och de andra barnen stöd av en vuxen i leken för att underlätta samspelet?

8. Hur fungerar kroppsspråket för barnet i samspel med andra? Mimik? Kroppshållning? Peka och visa?
9. När förekommer mest kontakt mellan barnet och andra barn? I vilken typ av aktivitet? I vilket rum, var i utemiljön m.m.?
10. Tar andra barn kontakt via vuxna? Hur handskas de vuxna med det?
11. När och hur uppstår konflikter mellan barnet och andra barn? Kan de klara ut konflikter själva?
12. Förekommer det att de andra barnen vill ”ta hand om” och behandlar barnet som ett litet barn?
13. Hur fungerar samspelet mellan det synskadade barnet och de andra barnen?
14. Brukar barnet svara på andra personers tilltal? Hur brukar andra svara på barnets tilltal?
15. Tar barnet initiativ till att påbörja ett samtal?
16. Försäkras sig barnet att det finns en mottagare när han/hon tilltalar andra?
På vilket sätt?
17. Tilltalar andra barn och vuxna barnet med namn först?
18. Blir barnet ”inbjuden” till lek av de andra barnen? Till vad? Hur? När?
19. Hur fungerar en dialog för barnet? Brukar det finnas en turtagning i samtalen? Mest frågor och svar?
20. Vet de andra barnen att blickkontakt inte kan finnas eller att man måste vara nära? Vilket alternativ har barnen lärt sig att använda?

21. Vilka situationer märker du/ni att barnet har lätt respektive svårt för?
22. Hur mycket leker barnet med vuxna? Vad leker dem?
23. På vilket sätt introduceras nya lekar och leksaker för barnet?
24. Vill barnet gå själv i okända miljöer?
25. Vill barnet gå själv i kända miljöer?
26. Ges instruktioner till gruppen på ett sådant sätt att även barnet med synskada förstår allt?
27. Är det något du vill säga som vi inte tagit upp?

Intervjufrågor till synskadade barn

1. Hur många år är du?
2. Vad tycker du är roligast att göra på förskolan?
Hur kommer det sig?
3. Vad tycker du är tråkigast att göra på förskolan?
Hur kommer det sig?
4. Finns det något som är svårt att göra eftersom du inte ser så bra?
5. Vad är du duktigare på att göra än dina kompisar för att du ser dåligt?
6. När du leker, leker du helst själv, med en vuxen eller med en kompis?
7. Vad är jobbigast med att se dåligt?
8. Vad är bäst med att se dåligt?
9. Känner du någon annan som ser dåligt?
10. Vad är du bra på?
11. Vad vill du bli när du blir stor?

Kristianstad den 3 september 2004

Vi är två studenter från Högskolan Kristianstad som heter Therese och Sarah. Vi går vår sjunde och sista termin på förskolläraryrket och gör vårt examensarbete om synskadade barns förutsättningar i förskolan. Anledningen till att vi valt detta ämne är att vi vill undersöka vilken kunskap det finns och vilken kunskap som efterfrågas om detta ute på förskolorna. Dessutom är vi intresserade av hur samspelet i gruppen ser ut till exempel i leken eller hur barnen löser situationer som uppstår på grund av synskador. Därför vill vi observera ert barn. Vårt examensarbete bygger alltså på undersökningar i förskolemiljön och vi kommer även att intervjua pedagoger, eventuell assistent och önskar även samtala med ert barn.

Vi hoppas att vårt examensarbete ska bidra till kunskapen om barn med synskador och deras situation i förskolan. Allt som vi observerar eller tar reda på genom intervjuer kommer att behandlas konfidentiellt och barnens identitet kommer att skyddas så att ingen utomstående får ta del av detta.

För att vi ska få observera och samtala med ert barn behöver vi ert godkännande skriftligt och ni är välkomna till oss med eventuella frågor.

Med Vänliga Hälsningar

Therese Erkenfelt
Telefon

Sarah Winberg
Telefon

Ort och datum

Underskrift

Målsman för.....